

and confirm or reject them as they read. This idea stresses that understanding the meaning of a book is primarily dependent on students' past knowledge. Psycholinguistics assists learners in reducing the inherent challenges in reading activity by stimulating students' interest in the reading material. Teachers must give authentic and contextual reading materials because if children are not exposed to authentic materials, they may fail to recognize their relation to the actual world.

Psycholinguistics aids in comprehending pupils' writing errors. It clearly contributes to spelling errors since words in English are not spelt how they sound. This scenario presents a challenge since storing the spelling of words and retrieving them on demand is challenging. According to the psycholinguistics method, there are writing errors produced by agraphia that must be handled appropriately. Psycholinguistics might help you select an engaging topic to write about. It helps to reduce the amount of difficulty in writing. It is useful to describe the writing levels and kinds. It identifies technical problems in punctuation and recommends remedies.

Literature:

1. Demirezen, M. (2004). Relation between Psycholinguistic Approach and Foreign Language Learning and Teaching. Ondokuz Mayıs Universitesi Fakultesi Dergisi
2. Field, J. (2004). Psikolinguistics. The Key Concept. London: Routledge.
3. Harmer, J. (2001). The Practice of English Language Teaching. Third Edition. London: Longman.
4. Harras, K. A., & Bachari, A. D. (2009). Dasar-dasar Psikolinguistik. Bandung: Universitas Pendidikan Bandung Press.
5. Jesa, M. (2008). Efficient English Teaching: Methods, Lesson Format, Evaluation. New Delhi: APH Publishing Corporation.
6. Krashen, S.D. (1985). The input hypothesis: Issues and implications. London: Longman.
7. Lightbown, Pats, M. and Nina, S. (2006). How Languages Are Learned. Oxford: Oxford University Press.
8. Long, M. H. (1997). Construct Validity in SLA Research: A Response to Firth and Wagner. The Modern Language Journal,
9. Macaro, E. Continuum Companion to Second Language Acquisition. London: Continuum.
10. Maftoon, P., & Shakouri, N. (2012). Psycholinguistic Approach to Second Language Acquisition. The International Journal of Language Learning and Applied Linguistics World

УЎК: 371.93.

ГЕОГРАФИЯ СОҲАСИГА ОИД ТЕРМИНЛАРНИНГ НАЗАРИЙ ТИПОЛОГИЯСИ

Исакулоева Н.Ж., ЎзДЖТУ профессора, пед. фан. док.

Изоҳ: Илмий тушунчалар ва атамалар ҳар қандай тадқиқот воситаларининг энг муҳим таркибий қисми. Тушунчалар мавжуд ҳодисаларни назарий тушуниш, уларнинг муҳим хусусиятларини аниқлаш жараёнида шаклланади. Концептуал ва терминологик аппарат (тушунчалар, атамалар ва тоифалар) ўрганилаётган объектнинг ўзига хос хусусиятлари, илмий таҳдил тамойиллари ва усулларини акс эттиради, фаннинг назарий ва услубий мукамаллигидан далолат беради.

Калит сўзлар: илмий тушунчалар, илмий таҳдил, услубий мукамаллик, тушунчалар, атамалар, категориялар

Аннотация: Научные понятия и термины являются важнейшей составляющей любых исследовательских инструментов. Понятия формируются в процессе теоретического понимания существующих явлений, определения их важных особенностей. Концептуальный и терминологический аппарат (понятия, термины и категории) отражает особенности изучаемого объекта, принципы и методы научного анализа, свидетельствует о теоретическом и методическом совершенстве науки.

Ключевые слова: научные понятия, научный анализ, методологическое совершенство, понятия, термины, категории.

Annotation: Scientific concepts and terms are the most important component of any research tool. Concepts are formed in the process of theoretical understanding of existing phenomena, determining their important features. The conceptual and terminological apparatus (concepts, terms and categories) reflects the features of the object under study, the principles and methods of scientific analysis, testifies to the theoretical and methodological perfection of science.

Keywords: scientific concepts, scientific analysis, methodological perfection, concepts, terms, categories

Терминологиянинг марказий бўғини - бу тушунча бўлиб, илмий билимларнинг тугун элементлари, ҳақиқий дунё объектлари, ҳодисалари ва жараёнларининг умумий муҳим хусусиятлари ёки муносабатларини акс эттирувчи фикрлаш шакли. Аксарият тушунчалар ушбу тушунча билан боғлиқ объектлар (ҳодисалар) ва жараёнларни тавсифловчи энг умумий ва муҳим белгилар ёрдамида аниқланади. Фундаментал тушунчалар “категориялар” (юнон. категория - баён, айблов, белги) - воқелик ва билиш ҳодисаларининг муҳим, умумий хусусиятлари ва муносабатларини акс эттирувчи умумий тушунчалар. Терминлар билан узаро боғлиқ (лотинча terminus - чегара, чекка) - махсус илмий маънони ифодалаш учун олинган сўз ёки иборалар [6].

Хорижий мамлакатларнинг замонавий иқтисодий ва ижтимоий географияси ривожланган концептуал ва терминологик аппаратдан фойдаланади. У бир нечта асосий гуруҳларга тузилиши мумкин:

иқтисодий-географик объектларни тавсифлаш учун қўлланиладиган тушунчалар (“минтақа”, “мамлакат”, “давлат”, “қарам ҳудуд”, “давлат ҳудуди”, “ҳудудий ижтимоий- иқтисодий тизим”, “иқтисодий район” ва бошқалар);

иқтисодий-географик муносабатларни таҳдил қилишда қўлланиладиган тушунчалар (“ҳудудий ташкил этиш”, “жойлаштириш”, “аҳолини жойлаштириш”, “халқаро географик меҳнат тақсимоти”);

иқтисодий-географик жараёнларни акс эттирувчи тушунчалар (“ишлаб чиқариш кучларини жойлаштириш жараёни”, “жойлаштириш жараёни”, “урбанизация жараёни”, “иқтисодий интеграция жараёнлари” ва бошқалар) [1, 2, 3, 4].

Мамлакатшуносликнинг иқтисодий-географик тушунчаларини нафақат географияда, балки бошқа фанларда ҳам қўлланиладиган умумий илмий тушунчаларга бўлиш мумкин (“ҳудудий меҳнат тақсимоти”, “табиий шароит”, “аҳоли”, “саводхонлик” ва бошқалар):

умумий географик (“ҳудуд”, “табиий ресурс салоҳияти”, “географик муҳит”, “географик жойлашув” ва бошқалар.);

иқтисодий-географик (“жамиятни ҳудудий ташкил этиш”, “иқтисодий-географик районлаштириш”, “жамият ва иқтисодиётни ҳудудий ташкил этиш”);

минтақавий тадқиқотлардан фойдаланиш фақат минтақавий тадқиқотлар билан чекланмайди (“капитал”, “давлат ҳудуди”, “мамлакат тури”, “чегаралар”, “дунёнинг сиёсий харитаси” ва бошқалар).

Махсус терминларнинг фанга киритилиши куйидаги талабларга жавоб бериши керак:

тизимли (муддатлар яққаланмаслиги, балки терминология тизимида бўйсундирилиши керак);

деривация (терминлар бошқа терминларни шакллантириш учун асос бўлиши керак);

қисқартириш (муддатлар аниқ ва сигимли булиши керак);

тўғри талаффуз этиш (терминлар талаффузда қулай бўлиши, нотўғри бирлашмаларга олиб келмаслиги керак);

грамматик тўғрилиги (муддатлар давлат тили қоидалари ва қоидаларига мос келиши керак);

ягоналик (туташ терминлар булмаслиги керак);

эквивалентлик (бошқа тилда ўйиннинг мавжудлиги) [1, 2, 3, 4].

Географик ҳодисаларнинг турли жиҳатлари ва хусусиятлари, уларнинг ўзаро боғлиқдиги, минтақавий тушунчалар ва терминларни акс эттириш концептуал ва терминологик тизимларни - умумий асосий тушунча билан ўзаро боғлиқ бўлган тушунчалар ва тегишли терминларни шакллантиради. Бундай тизимлар кўп миқёсли бўлиб, уларнинг қурилиши иерархия принципи билан тавсифланади. Катта концептуал ва терминологик тизимлар энг муҳим, фундаментал иқтисодий ва географик тушунчалар асосида шаклланади: “қитъа”, “минтақа”, “мамлакат ҳудуди”, “иқтисодий ҳудуд”, “жой”.

Муайян ҳудуднинг географик номи, терминологик мажмуаси турли ҳолатлардан кўриб чиқирилиши мумкин:

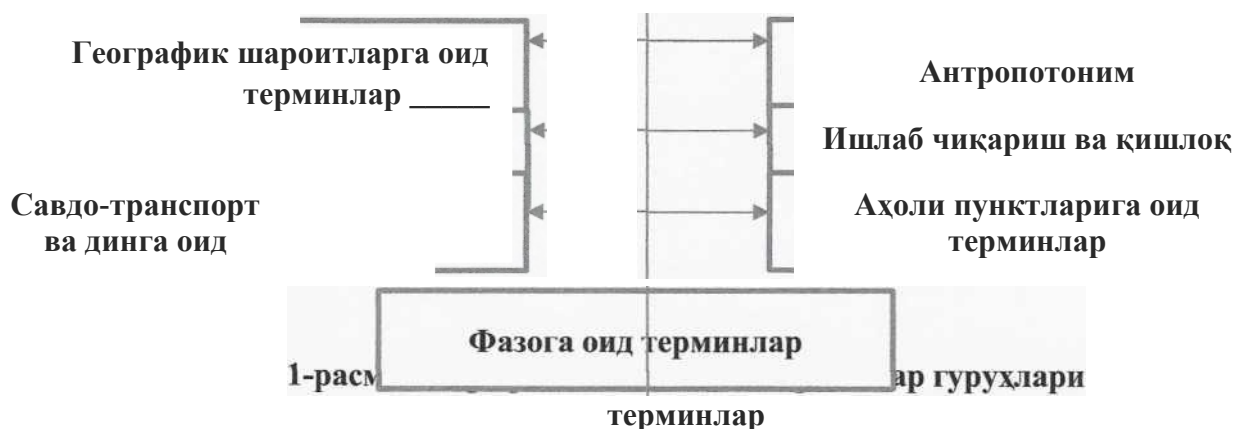
- 1) географик ҳақиқатларга тегишли номланиши: тоғ, дарё, шаҳар, ботқоқ ва бошқалар;
- 2) вақт ва юзага келишининг асосланганлиги;
- 3) у ёки бу тилга мансублиги;

- 4) мазмуни ва этимологияси;
- 5) унинг морфологияси, чунки ном сўз керакли тил нормаларига риоя қилиш ва график қоидаларга бўйсунуш;
- 6) тилдан тилга ўтишда кўрсатишни илмий асослаш ва она тилида тўғри ёзилиши;
- 7) тарқалиш соҳалари номлаш, унинг кўчиш йўллари аниқлаштирилиши [5; 13-6.]

География соҳасига оид терминларни географик шароитларга, антропотоним, этнотопоним, ишлаб чиқариш ва қишлоқ хўжалигига, савдо-транспорт ва динга, аҳоли пунктлари ҳамда фазога оид гуруҳдаштирамиз. Ҳар бир терминлар гуруҳдари тизимлаштириш имкониятига эга (1-расмга қаранг).

Географик шароитларга оид терминлар гуруҳи рельефни акс эттирувчи (оронимик), об- ҳаво ва икдим, сувлар (гидронимик), тупроқдар ва тупроқдар, ўсимликлар (фитотопонимлар)га ҳамда ҳайвонот дунёси(зоотопонимлар)га оид терминлардан иборат.

География соҳасига оид терминлар

Антропотонимлар гуруҳи иккита асосий кичик тоифаси патронимик ва мемориал терминлар мавжуд. Терминларнинг турли Гуруҳдари орасида этнонимик географик номлар алоҳида ўрин эгаллайди. Улар қадимги қабилаларнинг номларини бугунги кунгача сақдаб келган тирик гувоҳдар, халқдар ва бошқа этник бирликлар. Ишлаб чиқариш ва қишлоқ хўжалигига оид терминлар гуруҳини ишлаб чиқариш ва қишлоқ хўжалигига ажратилади. Ишлаб чиқариш терминлари ижтимоий-иқтисодий шароитларнинг узгариши ва ишлаб чиқариш тартиби тарихий тараққиётнинг муайян босқичларидан иборат. Қишлоқ хўжалиги (агрономик) терминлар ер участкаларининг турли хусусиятларини акс эттиради: усул бўйича далани экиш учун тайёрлаш ва қайта ишлаш, фойдаланиш мақсадларига кўра, даражасига кўра, тупроқ унумдорлигининг, олиш усулига кўра, участкаларнинг конфигурациясига кўра, метрология ва ер эгаллигининг чегаравий белгиларига тизимлаштирилади. Тижорат табиатининг топонимияси бўйича савдо- транспортга оид терминлар ҳамда динга оид терминлар эса диний терминалрни шакллантиради. Аҳоли пунктларига оид терминлар ..... Географик номларнинг бутун гуруҳи, уларнинг келиб чиқиши, географик объектларнинг фазовий жойлашуви оид терминлар фазовий терминлар ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. 5 эффективных приемов терминологической работы. Электронный ресурс: 5 эффективных приемов терминологической работы - EduNeo Дата обращения: 17.11.2021.
2. Басик С.Н. Общая топонимика: Учебное пособие для студентов географического факультета. - М.: БГУ, 2006. — 200 с.
3. Географический справочник. Электронный ресурс: <http://www.rui-tur.ru>. Дата обращения: 13.10.2021.
4. Города и столицы: Энциклопедический справочник. Электронный ресурс: <http://www.bibliotekar.ru/encGoroda/>. Дата обращения: 13.10.2021.
5. Сафарова Н., Имомов М. География фанларининг тараққиёт тенденциялари ва инновациялари. УМК. - Тошкент, 2017.- 147 б.